

AGENDA

1. Eindhoven: afsluiting Jaar van het Industrieel erfgoed 1996

Op donderdagmiddag 27 februari vindt in Eindhoven de presentatie plaats van het evaluatierapport over de resultaten van het jaar van het industrieel erfgoed. In dit rapport wordt niet alleen teruggekeken op het Jaar, maar worden ook aanbevelingen gedaan voor de toekomst.

Op donderdag 27 februari wordt het evaluatierapport officieel gepresenteerd in één van de meest beeldbepalende Philipsgebouwen in Eindhoven: „De Bruine Heer”. Deze middag zal een feestelijk tintje krijgen.

Het programma bestaat uit de volgende onderdelen:

- * in De Bruine Heer is een tijdelijke tentoonstelling opgezet van de producten die tijdens het jaar gemaakt zijn;
- * tijdens de officiële afsluiting vindt de presentatie plaats van het boek „200 jaar verkeersverbindingen in Noord-Brabant, 1796-1996”, dat in het kader van het Jaar en „200 jaar Noord-Brabant” is geschreven;
- * daarnaast worden 12 ANWB-informatiepanelen aangeboden. De panelen zijn ter gelegenheid van het Jaar geschonken door de ANWB. Elke provincie heeft een informatiepaneel bij een typerend industrieel monument gekregen;
- * op deze dag kan ook een excursiebezoek worden gebracht aan „De Witte Dame”, een Philipsgebouw dat nog volop in verbouwing is.

Meer informatie bij: „Jaar 1996”, tel. 030-6919996.

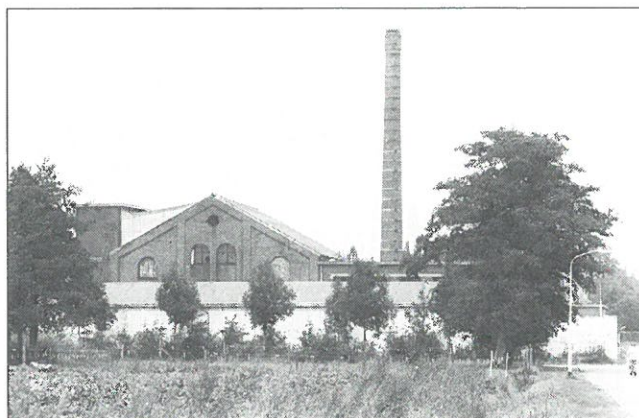
2. Stadskanaal: tentoonstelling "Glashart"

Tot 28 augustus is in het Streekhistorisch Centrum in Stadskanaal een tentoonstelling te bezichtigen over de glasindustrie in de Drents-Groningse veenkoloniën.

De relatie tussen glas en de veenkoloniën in het gebied langs het Stadskanaal is een bijzondere. In de tweede helft van de negentiende eeuw ontwikkelde zij zich tot een belangrijke industriële activiteit in deze streek. Met name de glasfabricage in Nieuw-Buinen groeide uit tot het belangrijkste glasproductiecentrum in Nederland, naast dat van Leerdam. Glas gold al eeuwenlang als ideaal verpakkingsmiddel van vele materialen. Werden van oudsher wijnen, kruiden en medicamenten in glas bewaard, met de industrialisatie van de maatschappij kwamen daar steeds meer producten bij. Levertraan, maggi, eau de cologne, inkt, frisdranken, etc. kregen alle hun eigen verpakkingsvorm in glas. Veel van dit verpakkingsglas werd in Nieuw-Buinen vervaardigd. Naast de ontwikkeling als praktische toepassing werd ook al snel aandacht geschonken aan de artistieke vormgeving van glas. Velen wilden de herkenbaarheid van hun product hiermee bevorderen. Deze identificerende vormgeving bracht een veelheid van producten voort. De glasindustrie leverde een aantal industriële producten met een hoog artistiek gehalte, waaraan terecht een tentoonstelling is gewijd. De tentoonstelling toont in grote lijnen de geschiedenis van

de glasindustrie in de kanaalregio en de producten die hier werden vervaardigd. Het kunstzinnige van het gebruiksmiddel glas wordt nog versterkt door de confrontatie met de toepassing van glas als materiaal voor zuivere kunstvormen, welke ook in de tentoonstelling is opgenomen.

Streekhistorisch Centrum Stadskanaal, Ceresstraat 2, Stadskanaal (tel. 0599-612649).

Nieuw-Buinen: voormalige glasfabriek.

3. Helmond: expositie "Tot het hemelsch morgenrood": 100 jaar vakbeweging in Helmond

Tot 16 maart is in het gemeentemuseum Helmond deze expositie ingericht, ter gelegenheid van het eeuwfeest van de oprichting van de Rooms-Katholieke Werklieden Vereniging. Hoewel nog geen echte vakvereniging, kan zij toch als eerste Helmondse voorloper van de huidige FNV worden beschouwd.

De oprichting van de Helmondse RKWV in 1896 was een gevolg van de toenemende industrialisatie met de bijkomende sociale problematiek. Overal ontstonden in deze periode op initiatief van de kerk katholieke vakorganisaties, mede om tegenwicht te bieden aan het opkomend socialisme. Op de expositie is te zien hoe de kerk de vakbonden onder controle wist te houden: op alle foto's van plaatselijke besturen ontbreekt de geestelijk adviseur niet. Ook besteedt de expositie aandacht aan de alcoholbestrijding en de acties voor hogere lonen en betere werkomstandigheden, zoals bijvoorbeeld de stakingen bij Sanders en Swane in 1904 en de bezetting van Philips Usfa in 1974. Aan de hand van archiefstukken, foto's, krantenartikelen, affiches, spotprenten en vele historische voorwerpen wordt een indringend beeld gegeven van de katholieke maatschappij in Helmond van voor de tweede wereldoorlog en de wordingsgeschiedenis van de Nederlandse vakbeweging. Schilderijen, tekeningen en prenten uit de collectie "Mens en Werk" van het Gemeentemuseum Helmond dragen bij aan het beeld dat geschapen wordt van de werk- en leefomstandigheden van de arbeider. Bij de expositie verschijnt een boek onder de gelijknamige titel. Het is een uitgave van de Stichting "100 jaar vakbeweging Helmond".

Gemeentemuseum Helmond, Kasteelplein 1, 5701 PP Helmond.

Openingstijden: di-vr 10.00-17.00/za-zo 14.00-17.00.

4. Tilburg: tentoonstelling "Museum in bedrijf"

Tien jaar geleden betrok het Nederlands Textielmuseum de gebouwen van de voormalige textiel fabriek Mommers & Co. In dit inmiddels tot Rijksmonument verheven fabriekscomplex kon het museum zijn collectie en zijn visie op de presentatie ervan uitgebreider en in een passender omgeving tonen. Het museum noemde zich van toen af aan een "polymuseum". Onder de brede paraplu van de textiel zijn verschillende, maar aan elkaar refererende collecties ondergebracht: de collecties textieltechniek, industriële cultuur, kunst en design. Daarnaast is het museum "in bedrijf". De arbeiders van weleer zijn vervangen door demonstrateurs, die uitleg geven en de machines bedienen. Vaak gaat het om de productie van textiel, die in opdracht van het museum door kunstenaars is ontworpen.

Met deze tentoonstelling, die duurt tot 24 februari, viert het museum zijn 10-jarig bestaan in het Mommerscomplex. In een korte introductie staan de verhuizing en restauratie centraal. Vervolgens wordt aan de hand van drie thema's de „verwevenheid van techniek-kunst-design" in beeld gebracht. Deze thema's zijn de textieltechnieken damastweven, textieldruk en tuften.

Nederlands Textielmuseum, Goirkestraat 96, 6046 GN Tilburg.

Openingstijden: di-vr 10.00-17.00 uur, za-zo 12.00-17.00 uur.

Tel. 013-5422241.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

* Stichting Historie Grofkeramiek

De Stichting Historie Grofkeramiek organiseert op vrijdag 6 juni een excursie naar België. Naast een moderne steenfabriek wordt een bezoek gebracht aan één van de museale plekken van de Rupelstreek. Deze streek, die zuidwestelijk van Antwerpen ligt, kent een uitgebreide steenbakkerijhistorie. Hier lagen de steenfabrieken in lange rijen langs het riviertje de Rupel. De excursie zal per bus plaatsvinden; vertrekpunt Utrecht.

Informatie: R.P. Stoffels, Trasmolen 19, 8754 GL Makkum (secr.), tel. 0515-232281.

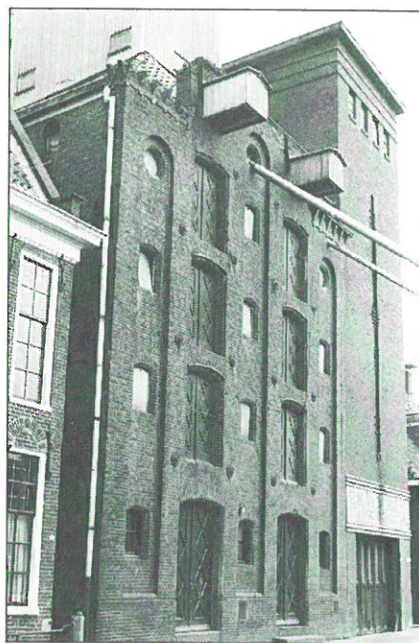
BERICHTEN

GRONINGEN

Groningen: aan de Noorderhaven, eens het centrum van de graanhandel in de stad Groningen, is onlangs begonnen met de restauratie van graanpakhuis "Engeland". Het in rode baksteen opgetrokken pakhuis stond al twintig jaar leeg. Projectontwikkelaar D.A. Walsma heeft het pand overgenomen van graanhandel fa. P.K. Woldijk, die eerder al het naastgelegen monumentale graanpakhuis Albion verkocht. In dit laatste complex zijn inmiddels luxe appartementen gevestigd.

Ook graanpakhuis Engeland, dat dateert uit 1850, zal een woonbestemming krijgen. Het pakhuis staat vermeld op

de gemeentelijke „kanjerlijst" van monumenten uit de periode 1850-1940 die beeldbepalend zijn voor de Groninger binnenstad. Het oude pakhuis krijgt op de begane grond kantoorruimte, in de bovenste verdiepingen komen acht appartementen en op het dak is ruimte voor een penthouse.

Groningen: graanpakhuis Engeland.

De naastgelegen uitbreiding van het pakhuis uit de dertiger jaren zal niet worden verbouwd. In dit gedeelte zitten grote betonnen storkokers, die door de hele lengte van het pand lopen. Slopen zou immense kosten met zich meebrengen.

Groningen: de laatste historische draaibrug in de Groninger binnenstad, de Trompbrug bij de Oosterpoort over het verbindingskanaal, is gerestaureerd. De draaibrug, een voetgangersbrug uit 1879, moest bij de restauratie grotendeels worden vernieuwd. Van de oorspronkelijke brug zijn alleen de leuningen over, de rest bleek dusdanig verroest te zijn dat bij het schoonstralen gaten in het metaal vielen. Door deze tegenvaller viel de renovatie twee ton duurder uit dan de begrote acht ton.

Friesland

Sneek: in het kader van het Monumenten selectieproject wordt door de gemeente een tiental gebouwen voorgedragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst. Op de conceptlijst prijkt een aantal industriële monumenten, zoals het NS-station, de watertoren aan de Leeuwarderweg, het voormalige abattoir aan de Oude Oppenhuizerweg, het voormalige pakhuis van Wouda's meelfabriek aan de Prinsengracht en het winkelpand van C&A aan de Kruizebroedersstraat. Deze panden zijn met name geselecteerd omdat ze cultuurhistorisch van belang zijn dan wel binnenkort hun functie gaan verliezen.

Tzummarum: het voormalige stationsgebouw van Tzummarum, onderdeel van de gemeente Franekeradeel, zal niet op de gemeentelijke monumentenlijst worden geplaatst. Het college van B en W stelt dat het stationsgebouw uit 1890 cultuurhistorisch niet zo belangrijk is en dat het gebouw staat op een toekomstige woningbouwlocatie.

DRENTHE

Veenhuizen: in de voormalige gevangenisnederzetting Veenhuizen, ten noorwesten van Assen, bevindt zich een kleine elektriciteitscentrale, die oorspronkelijk de stroomvoorziening voor Veenhuizen regelde. De elektriciteitscentrale, die vroeger op turf werd gestookt, dateert uit 1912 en werd in 1919 uitgebreid. De centrale behoort tot de oudste nog in authentieke staat verkerende elektriciteitscentrales van ons land. In het gebouw bevindt zich nog de oude Crossley turfgenerator en een dieselmotor uit het begin van deze eeuw. De elektriciteitscentrale zal een onderdeel worden van het gevangenis museum in Veenhuizen. De Stichting Museum Veenhuizen begint een inzamelingsactie om de restauratie te kunnen bekostigen. Energiebedrijf EDON heeft al f 10.000,- geschonken.

OVERIJSEL

Dedemsvaart: de Historische Vereniging Avereest heeft zich als pleitbezorger opgeworpen voor het herstel van één van de laatste gietijzeren draaibruggen over het kanaal de Dedemsvaart. De draaibrug dateert uit 1891 en is indertijd gebouwd door een ijzergieterij in Musselkanaal. Op de brug bevindt zich nog een gietijzeren naamplaat met het jaartal. De brug, die in zeer slechte staat verkeert, zal voor een deel geheel vernieuwd moeten worden.

Mastenbroek: het stoomgemaal „Veneriete" aan de Kamperzeedijk, één van de oudste en belangwekkendste stoomgemalen van Nederland, verkeert bouwkundig in slechte staat. Een onderhoudsinspectie heeft dit onlangs uitgewezen. Houtschimmel vreet aan de houten schepraderen, de muren van het gebouw moeten opnieuw worden gevoegd en de gietijzeren constructie van één van de schepraderen is gescheurd. De Stichting „Vrienden van d' Olde Mesiene" hoopt dat de Rijksdienst voor monumentenzorg een bijdrage van f 50.000,- beschikbaar stelt voor de eerste fase van herstel van het 140-jarig industrieel monument.

Zwolle: het voortbestaan van het Machinemuseum in Zwolle dreigt in het geding te komen. Het museum bevat een unieke collectie historische machines, stammend uit de periode 1890-1950, waaronder vele scheepsmotoren. Het Machinemuseum is gehuisvest in een loods op het terrein van energiebedrijf EDON. De EDON wil het gebouw gaan verkopen. Het Machinemuseum is al enige tijd aan het zoeken naar een alternatieve locatie, die het museum meer bekendheid moet geven. De huidige locatie is vanwege de geïsoleerde ligging niet ideaal, maar het museum vreest dat de tijd krap wordt voor het vinden van een andere huisvesting.

GELDERLAND

Arnhem: het voormalige hoofdkantoor van de Heidemij aan het Sickszplein 1 is aangekocht door advocatenkantoor Hekkelman Terheggen & Rieter. Het door architect K.P.C. de Bazel in 1912 ontworpen kantoorgebouw in de trant van de Amsterdamsche school zal geheel in oude staat worden hersteld. Zo zal het glazen dak in ere worden hersteld, de aangebouwde galerij op de eerste etage worden uitgedoken en de verbindingsgang naar de naoorlogse nieuwbouw worden gesloopt, zodat het weer een geheel vrijstaand pand wordt. Naar verwachting is de renovatie medio juni dit jaar gereed.

Nijkerk: de watertoren van Nijkerk aan de Westkadijk zal een nieuwe functie als sauna gaan krijgen. De watertoren, die nog helemaal in de oorspronkelijke staat verkeert, is

gebouwd naar een ontwerp van architect F.A. de Jongh uit 1898. De sauna zal een plaats krijgen op de begane grond; het aanzicht van de toren blijft onaangetast. De watertoren is al jaren buiten gebruik.

Putten: het Putter stoomgemaal aan de Arlersteeg wordt gerestaureerd. De eigenaar heeft van de gemeente Putten subsidie ontvangen om met de werkzaamheden te beginnen. Het Putter stoomgemaal bevindt zich op enkele kilometers afstand van het bekende stoomgemaal „Hertogh Reynout", maar is later gebouwd. De werkzaamheden aan het Putter stoomgemaal behelzen het herstel van de schoorsteen en constructief herstel aan het ketelhuis en de kolenschuur. Het Putter stoomgemaal is sinds 1972 buiten bedrijf.

NOORD-HOLLAND

Amstelveen: het oorspronkelijk uit de zeventiende eeuw daterende complex van de Koninklijke Nederlandse Springstoffen Fabriek (KNSF) aan de Amstel zal voor een deel worden gesloopt om plaats te maken voor een industrieterrein met showrooms en kantoren. Een aantal bewoners van de nabijgelegen Kruitstraat verzet zich tegen de in hun ogen te grootschalige aantasting van het eeuwenoude historische bedrijfscomplex.

Op het terrein van de kruitfabriek staat een aantal cultuurhistorisch belangrijke bouwwerken, zoals het oudste gedeelte uit 1742 met ingangspoort en personeelswoningen aan de Amstel. Op het terrein staan verder nog een oude kruitmolen en de bedrijfswatertoren. In de nieuwbouwplannen zullen alleen deze onderdelen van het complex behouden blijven. Volgens de nieuwe eigenaar is er geen mogelijkheid de overige bedrijfsgebouwen te behouden, omdat deze in verregaande staat van verval zouden verkeren. Een mogelijke extra handicap voor de nieuwbouwplannen vormt de aanwezigheid van zwaar vervuilde grond en de mogelijke aanwijzing van de fabriek tot industrieel monument.

Amstelveen: kruitfabriek KNSF.

Vijfhuizen: het voormalige station van Vijfhuizen in de Haarlemmermeerpolder krijgt mogelijk een plaats op de rijksmonumentenlijst. Het oude stationsgebouw aan de Spieringweg dateert uit 1912 en maakte oorspronkelijk deel uit van de Haarlemmermeerlijnen. Het gebouw, dat een woonbestemming heeft, staat al enige tijd te koop voor een miljoen. Het station heeft al de status van gemeentelijk monument.

Zaanstad: de Stichting Zaans Schoon heeft bezwaar aangetekend tegen de voorgenomen sloop van het kan-

5. Vis, G. N. M.: *Van „Vulliscuyt" tot huisvuilcentrale, vuilnis en afval en hun verwerking in Alkmaar en omgeving van de Middeleeuwen tot heden*. Hilversum, Verloren, 1996. 144 blz., geïll., lit.opg., reg. ISBN 90.65505296. Prijs f 29,50.

Ter gelegenheid van de opening van de nieuwe huisvuilcentrale in Alkmaar heeft men de geschiedenis van de vuilnis- en afvalverwerking te boek gesteld. Reeds in de Middeleeuwen werd er al door de overheid aan regelgeving op dit terrein gedaan. Vooral de tweede helft van de negentiende eeuw was belangrijk voor de moderne opvattingen over vuilverwerking en hygiëne. Het boek geeft tevens een beeld van de geschiedenis van de stadsreiniging van Alkmaar. Het laatste deel van het boek is gewijd aan de nieuwe huisvuilcentrale, een landmark in het polderland, die men niet gemakkelijk over het hoofd ziet. Het boek is met zorg uitgegeven.

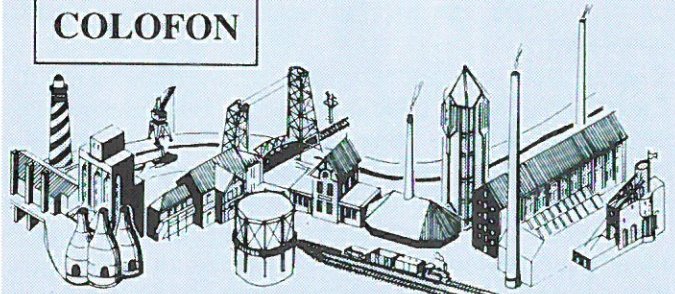
6. Jansen, G. B.: *Een krans van steenovens: vijf eeuwen baksteenfabricage rondom Arnhem*. Utrecht, Matrijs, 1996. 111 blz., geïll., lit.opg., reg. (Historische reeks Arnhem, dl. 6). ISBN 90.53450904. Prijs f 29,95.

De baksteenfabricage in de uiterwaarden rondom Arnhem is al enige jaren voltooid verleden tijd. De laatste steenfabriek sloot in 1991. Tijdens de hoogtijdagen van de baksteenfabricage telde de stad tien steenfabrieken. Sinds de veertiende eeuw werd, aanvankelijk op bescheiden schaal, baksteen geproduceerd. De baksteenfabricage kreeg een grote opleving in het midden van de vorige eeuw, mede dankzij technische innovaties. Dit boek, geschreven door een expert op dit gebied, geeft goede en betrouwbare informatie. Het boek behandelt de geschiedenis van de baksteenfabricage per fabriek en per tijdvak.

7. Hachmer, Hendrik A.: *Voor en tegen de wind; kanalen, schippers en scheepsjagers in de Veenkoloniën*. Scheemda, Meinders, 1994. 150 blz., geïll., krt., lit.opg., 24 cm. ISBN 90.72672178. Prijs f 49,50.

Naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in het Veenkoloniaal museum in Veendam verscheen dit rijk geïllustreerde boek. Sinds het ontstaan van de veenkoloniën aan het eind van de 18e eeuw was de binnenscheepvaart in dit gebied van groot belang als transportmiddel. Een enorm uitgestrekt vaarnet van hoofd- en zijkanalen (de z.g. „wijken") vormde de economische en sociale levensader van dit enorme ontginningsgebied. In de negentiende eeuw ontwikkelde de scheepsbouw zich zelfs zodanig, dat volwaardige zeeschepen aan de boorden van het Winschoterdiep werden gebouwd. Dit boek geeft voor het eerst een uitgebreid beeld van de geschiedenis van de scheepvaart en het leven daaromheen in de Drents-Groningse veenkoloniën. Ook de leef- en werkomstandigheden van de binnenschippers, kapiteins en reders worden uitvoerig behandeld. In het eerste deel wordt op chronologische wijze de aanleg van de kanalen beschreven. Verder besteedt het boek aandacht aan de wilde vaart in de 19e eeuw, de scheepswerven langs de kanalen, de opkomst van de strokarton- en aardappelmeelfabrieken, het leven van de scheepsjagers, het schippersonderwijs en een overzicht van de typisch Groninger benamingen die in de binnenscheepvaart gebruikt werden. Het boek is rijk voorzien van historische foto's, waarvan vele niet eerder werden gepubliceerd.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 56 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt vijfmaal per jaar.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller).

Kopij voor Industria 1997 no. 2 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 15 maart 1997.

Secretariaatsadres FIEN: Zomervaart 206 f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 27,50 voor de jaargang 1997 op Postbankrekeningnr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

toorgebouw van de fa. Bruynzeel aan de Pieter Ghijsenlaan in Zaandam. Bruynzeel wil het karakteristieke kantoorgebouw uit de twintiger jaren met het omliggende fabrieksterrein verkopen aan een projectontwikkelaar. Op de vrijkomende grond is een nieuw bedrijventerrein gepland. Volgens de Stichting Zaan Schoon is het Bruynzeelkantoorgebouw een belangrijk voorbeeld van industriële architectuur. Bovendien is het gebouw gezien de historische betekenis van Bruynzeel voor de Zaanstreek waardevol om behouden te blijven. De fa. Bruynzeel is bereid om aan een oplossing mee te werken, maar vreest dat behoud van het kantoorgebouw teveel beperkingen oplevert voor de verkoop van het terrein.

Zaanstad: de fa. Verkade wil een groot deel van het oude bedrijfscomplex aan de Zaan afstoten en de totale productie van voedingsmiddelen onderbrengen in de biscuitfabriek. De oudste gedeelten van Verkade, de brood- en beschuitfabriek van De Ruyter met de monumentale watertoren uit 1886 vormen de bakermat van het levensmiddelenconcern. Dit oudste fabrieksgebouw, nu nog in gebruik als chocoladefabriek, staat genomineerd voor plaatsing op de provinciale monumentenlijst. De gemeente Zaanstad heeft onlangs twee miljoen gereserveerd voor het behoud van dit unieke industriële monument. Over een mogelijke nieuwe functie van de fabriek na het vertrek van Verkade wordt nog druk gespeculeerd.

Ook het hoofdkantoor van Verkade, een villa uit 1928 in de stijl van de Amsterdamse School, komt binnenkort leeg te staan. Of dit gebouw behouden kan blijven, is nog niet duidelijk. Gezien de afmetingen van de villa wordt betwijfeld of het gebouw zich leent voor een nieuwe woonfunctie.

ZUID-HOLLAND

Asperen: het sluisencomplex in de Linge bij Asperen zal worden opgeknapt. Het uit de negentiende eeuw daterende complex maakte oorspronkelijk deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De oudste sluis, een schutsluis, is al tientallen jaren afgesloten voor de scheepvaart. Bij de restauratie zal de keermuur worden hersteld en de oorspronkelijke houten vloer worden geëgaliseerd met beton dat onder water verwerkbaar is. Ook de sluisdeuren en het metselwerk zullen worden hersteld. De ijzeren brug over de noordelijke sluis verkeert in een zodanig slechte staat, dat deze door een betonnen brug moet worden vervangen. Het sluisencomplex vervult na restauratie een waterkerende functie.

De werkzaamheden, die zullen worden uitgevoerd tussen 1 maart en 1 november, gaan ca. 3,5 miljoen kosten.

Dordrecht: de schoorsteen van de voormalige Dordtsche melkinrichting (DMI) aan het Kromhout zal waarschijnlijk behouden kunnen blijven. De Vereniging Oud-Dordrecht had hierop aangedrongen bij de gemeente. In de directe nabijheid van de schoorsteen ontwikkelt de gemeente een nieuwbouwproject. De Dienst Stadsontwikkeling wil de schoorsteen behouden als herinnering aan het industrieel verleden van Dordrecht.

Gouda: de Stichting Bedrijfsmonumenten Midden-Holland (SMBH) voert al enige tijd actie voor het behoud van de voormalige sigarenfabriek van de fa. Donkers uit 1919 aan de Vossenburchkade. De gemeente Gouda wil het complex, dat tot voor kort bij Defensie in gebruik was, slopen voor de aanleg van een parkeerterrein.

Katwijk aan Zee: de historische kalkoven op de hoek van de Parsstraat en de Reygersberglaan blijft een gemeentelijk monument.

Binnenkort beraadt de gemeente zich over een voorstel om dit industriële monument te restaureren voor f 150.000,-. Sinds 1993 heeft de kalkoven, de laatst overgeblevene in de gemeente Katwijk, de status van gemeentelijk monument.

Leiden: Woningbouwvereniging „Ons Doel" heeft de gemeente Leiden benaderd met een bebouwingsplan voor het voormalige slachthuisterrein aan de Maresingel. Het slachthuiscomplex zal in 1998 buiten bedrijf worden gesteld.

De woningbouwvereniging is van mening dat, gezien de beperkte bouwlocaties in Leiden, zo snel mogelijk een woonbestemming aan het terrein moet worden gegeven.

Leiden: slachthal.

De Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL) is van mening dat belangrijke onderdelen van het complex uit 1903, zoals de directeurswoning, het administratiegebouw, het kantinegebouw, de slachthal en het toegangshek, in ieder geval als industrieel monument bewaard moeten blijven. Het slachthuiscomplex in Leiden is één van de laatste gave voorbeelden van een dergelijk complex in ons land. De gemeente stelt als voorwaarde voor een nieuwe bestemming van het complex dat de grond gesaneerd moet worden, een klus die op ca. 25 miljoen geraamd wordt.

Leiden: nog steeds is er onzekerheid over het lot van de meelfabriek aan de Singelgracht. De provincie Zuid-Holland heeft eind 1996 aan de gemeente een voorlopig advies uitgebracht over de cultuurhistorische waarde van het complex. De provincie pleit voor behoud van de oudste delen van de meelfabriek: het ketelhuis uit 1898 en het silogebouw uit 1904. Dit silogebouw vertegenwoordigt een grote bouwtechnische waarde, omdat het naar alle waarschijnlijkheid het eerste grote industriële gebouw van gewapend beton in Nederland is. De Leidse monumentencommissie pleit eveneens voor behoud van silo en ketelhuis, maar wil daarnaast onderzoeken in hoeverre ook de overige, jongere onderdelen van de fabriek behouden kunnen blijven. Uiteindelijk zal, in de visie van de gemeente, het vinden van een goede herbestemming een voorwaarde zijn voor het behoud van de fabriek of onderdelen ervan. Een deel van het complex is momenteel in gebruik bij ca. twintig kleinschalige bedrijven en een aantal kunstenaarsateliers.

LIMBURG

Kerkrade: de gemeente Kerkrade en de provincie Limburg willen de spoorwegonderdoorgang naar het centrum

tot rijksmonument verklaren. De tunnel in de lijn Schaesberg-Simpelveld dateert uit 1929. NS heeft verklaard tegen deze aanwijzing te zijn, vanwege bedrijfseconomische belangen.

Maastricht: villa „Canne“, één van de vroegere woonhuizen van de bekende Maastrichtse grootindustriële Petrus Regout, is onlangs op de Rijksmonumentenlijst geplaatst. Volgens de provinciale monumentencommissie heeft de villa grote waarde door de bijzondere ligging aan de Jeker en vanwege de betekenis van de familie Regout voor de sociaal-economische geschiedenis van Maastricht. Petrus Regout stichtte in het begin van de negentiende eeuw de Sphinx-porseleinfabriek. Mede door zijn initiatieven groeide Maastricht uit tot een belangrijke industriestad. De rijkdom die Regout vergaarde, stelde hem in staat diverse buitenhuizen aan te kopen. In 1850 liet hij een nieuw huis bouwen: villa Canne. Bij de villa hoorde ook een watermolen, die in 1937 werd afgebroken.

Maastricht: na de sloop van het uitgestrekte Ceramique-complex in Maastricht bleef slechts een schamel restant van de aardewerkfabriek overeind. Het betreft de voormalige „bordenhal“, waarin vroeger borden werden vervaardigd. In het kader van de stedelijke ontwikkeling van het Ceramique-terrein zal de bordenhal worden hersteld en medio 1998 in gebruik worden genomen als theater.

Het restauratieplan is ontworpen door Jo Coenen, die eveneens tekende voor het ontwerp van de nabij geprojecteerde stadsbibliotheek. De restauratie van de bordenhal zal ca. 2,5 miljoen gaan kosten.

LITERATUURSIGNALERING

1. *De Waalbrug bij Zaltbommel: knooppunt van water, wegen en wonen.* Red. M. Witteveen-Jansen e.a. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1996. 144 blz., geïll., lit.opg. ISBN 90.28862080. Prijs f 49,50.

In 1996 werd de nieuwe verkeersbrug over de Waal in gebruik genomen. Ter gelegenheid hiervan verscheen een fraai boek over het ontwerp en de bouw van deze brug. Tevens wordt aandacht besteed aan de voorgangers van deze brug en het belang van Zaltbommel als verkeersknooppunt van water en wegen. Het uitermate fraai uitgevoerde boek geeft een beeld van de huidige stand van kennis en techniek over bruggenbouw.

2. *De sprong over het IJ:* visionaire ontwerpen van Jan Galman (1807-1891). Red. Luger Smit. Bussum, Thoth, 1996. 112 blz., geïll., lit.opg., reg. ISBN 90.68681613. Prijs f 65,-.

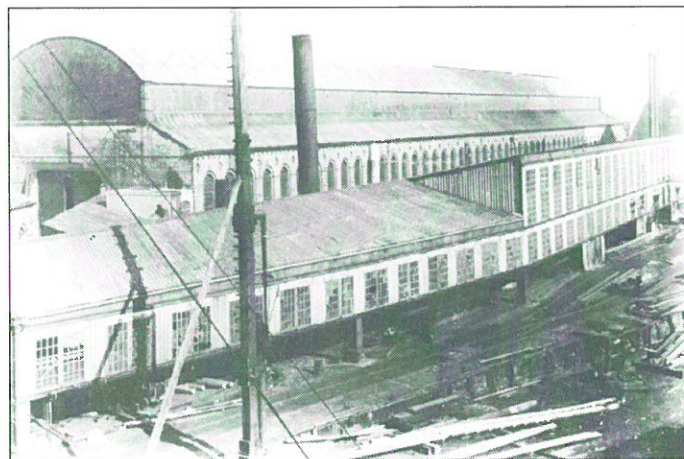
De tweede helft van de negentiende eeuw heeft veel infrastructurele werken opgeleverd, zoals spoorbruggen, kanalen, sluisen etc. Ook zijn er de nodige plannen gemaakt, die nooit verder zijn gekomen dan de tekentafel. Een mooi voorbeeld hiervan is het plan voor een overbrugging van het IJ in Amsterdam. Vanaf 1839 tot de aanbesteding van de IJtunnel heeft een scala van plannen het licht gezien. Eén van de grote plannenmakers was de Amsterdamse aannemer Jan Galman. Hij heeft een aantal intrigerende ontwerpen gemaakt voor een grote brug over het IJ, waaronder een ontwerp dat vergelijkenis vertoont met de bekende Tower Bridge in Londen.

De schetsontwerpen van Galman waren onlangs het mid-

delpunt van een tentoonstelling in het Amsterdamse Gemeentearchief. Ter gelegenheid hiervan is een boek verschenen waarin de fascinerende brugtekeningen van Galman zijn opgenomen.

3. Franken, A.F.: *Scheepswerven in Zeeland: een onderzoek naar de geschiedenis en relictten van Zeeuwsche scheepswerven.* Goes, De Koperen Tuin, 1996. 88 blz., geïll., lit.opg., reg. ISBN 90.72138643. Prijs f 39,50.

Deze uitgave bevat het eindresultaat van een in 1991 gestart onderzoek door de Werkgroep Industriële Archeologie Zeeland naar de historische ontwikkeling van scheepswerven in Zeeland. Met name in Vlissingen concentreerde zich de scheepsbouw, waarvan de werf „De Schelde“ tot één van de bekendste uitgroeide.

Vlissingen: scheepswerf „De Schelde“, ca. 1900.

Het boek, verschenen bij de gelijknamige tentoonstelling in Vlissingen in 1996, bevat een alfabetisch overzicht van alle plaatsen in Zeeland waar zich een scheepswerf bevond. Het geheel wordt gecompleteerd met een uitvoerige literatuurlijst.

4. Broeke, Willem van den, Nadja Jansma en Jeroen Opbroek: *De Vechtstreek in bedrijf dl. 1.* Alphen a.d. Rijn, repro-Holland, 1996. 78 blz., geïll., lit.opg. ISBN 90.64712859. Prijs f 24,50.

In de bekende „Midden-Holland in bedrijf“-reeks verscheen onlangs het zesde deel, dat handelt over het industrieel verleden van de Vechtstreek. Deel 1 beschrijft het gebied vanaf de stad Utrecht (Buiten de Weerdsluizen), Zuilen en Maarssen. Deel 2 zal binnenkort verschijnen en zal het overige gebied van de Vechtstreek behandelen.

De Vecht is van oudsher een belangrijke transportverbinding geweest en trok de nodige industriële bedrijvigheid aan, zoals chemische industrie, voedingsmiddelenindustrie en metaalnijverheid. Bij het lezen van dit boek valt op hoezeer ook in dit gebied inmiddels vele bedrijven totaal verdwenen zijn. Het boek levert een goede bijdrage aan de Industriële geschiedschrijving van dit deel van de provincie Utrecht. „De Vechtstreek in bedrijf“ is uitgebracht in samenwerking met de nieuwe Utrechtse Stichting voor industrieel Erfgoed, „Usine“.